

Psikanaliz Defterleri 14
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Özdeşleşme ve Kimlik

Psikanaliz Defterleri 14
Çocuk ve Ergen Çalışmaları

Özdeşleşme ve Kimlik

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

- 7 • Gerekçe Yayın Kurulu
- 9 • Önsöz - Şeyda Postacı
- 15 • Kimlik ve Ergenlikte Özdeşleşim François Marty
- 25 • Ergenlik ve Kimlik François Ladame
- 35 • “Öznel-Kimliğin” Kökenleri: “Ben-Benliğim”in Arkaik Oluşumu Maria Georgiou
- 47 • Ruhsal Kapsayıcılık İşlevi Üzerine Alper Şahin
- 51 • Ergenlik ve Öznelleşme: Kimlik Sürekliliği ve Dönüşümünün Aracı Olarak İkiz Eş Johann Jung
- 63 • Bir Kimse Nasıl Olunur? Öykünmeden Özdeşleşmeye Kimlik Oluşumu Talat Parman
- 79 • Taklit Etmek Niye Olumsuz Bir Şey Olsun ki... Sezai Halifeoğlu
- 85 • Kimlik Krizi ve Kök Arayışı: Ötekini Kendinden Kovmak Daniel Marcelli
- 101 • Ergenlikte Özdeşleşim ve Kimlik Arasında: Süper Kahraman Olmak Isée Bernateau
- 111 • Ergenlerle Terapide Aktarım ve Karşıaktarımdaki Özdeşleşim Yolları Alexandre Morel
- 125 • Aktarım Paranoyası: Narsisistik ve Oidipal Güçlükler Yaşayan Ergenler ve Kimlik Gelişimindeki Zorluklar Esra Çağlar
- 133 • Hayat Duygusunun En Mahrem Eklem Noktasında Bir Düzensizlik Tek ve Büyük Bir Pazartesi Pınar Arslantürk, Ece Naz Ermiş
- 145 • Giysi ve Moda Paralelinde Kimlik ve Özdeşleşimler Üzerine Bir Deneme Türkü Şahin
- 165 • Anneyi Yeniden İnşa Etmek: *Cesur* Animasyon Filminde Yıkım, Özdeşleşme ve Dönüşüm Tuba Tokgöz
- 181 • Büyüyünce Ne Olacaksın? Şeyda Postacı
- 191 • Katkıda Bulunanlar

Gerekçe

Değerli okurlar,

Yirmi beş yıl önce başladığımız Türkiye’de psikanalizi ve psikanalitik uygulamayı kurumlaştırma çabamızda başarıya ulaştık. Hem ulusal hem de uluslararası düzlemlerde tanındık ve hayli önemli bir yer edindik. Çeyrek yüzyıl bireysel yaşamlar için uzun görünebilir. Ama insanı anlamakta devrim yaratmış bir kuramın uygulamasının Türkiye gibi büyük bir ülkede hızla yaygınlaşmasının başarılı olması açısından da göreceli olarak kısa bir süredir. Bu süre zarfında psikanaliz dernekleri kurduk, onların ulusal ve uluslararası düzeylerde tanınmasını sağladık. Aynı zamanda psikanalizi tanıtmayı ve geliştirmeyi hedefleyen çok sayıda etkinlik düzenledik ve onlarca yayın yaptık. Yirmi beş yıl önce ülkemizdeki psikanalist sayısı bir elin parmaklarını geçmezken, bugün Uluslararası Psikanaliz Birliği’ne bağlı olan İstanbul Psikanaliz Derneği ve Psike İstanbul bünyesinde yüzden çok üye ve aday psikanalist, alanda çalışmalarını sürdürmektedir.

Bugün bir önemli adım daha atıyor ve şimdiye kadar nispeten eksik bıraktığımız çocuk ve ergen psikanalizi alanında yayın ve etkinliklerden oluşacak bir çalışmayı başlatıyoruz. Elinizde tuttuğunuz ve düzenli olarak yayımlanacak olan *Psikanaliz Defterleri Çocuk ve Ergen Çalışmaları* bu çabanın ilk ürünü olarak, psikanalizin ayrılmaz bir parçası olan çocuk ve ergen psikanalizi alanında özgün yazılara ve çevirilere yer verecek. *Psikanaliz Defterleri*’ne yine aynı alanda özgün ve çeviri yapıtların yayımlanacağı ve Cogito Dizisi’nde yer alacak bir kitap dizisi de eşlik edecektir. Türkiye’de bir çocuk ve ergen psikanalizi kitaplığı oluşturmayı hedefleyen bu yayın çabamızı, çeşitli toplantı ve etkinlikler düzenleyerek de desteklemeyi planlıyoruz. 2018 sonbaharından bu yana, Yapı Kredi Kültür Merkezi’nde her ay düzenlediğimiz toplantılarda çocuk ve ergenlerin sorunlarını psikanaliz kuramından ve uygulamasından yola çıkarak tartışıyoruz.

Mesleki yaşamlarında çok uzun süredir çocuk ve ergen analizanlarla çalışan bizler, psikanalizin bir “bütün” olduğuna inanıyoruz. Evet, psikanalizin ilk uygulamaları erişkin bireylerle yapılmıştır ve psikanalitik çerçeve ve düzenek de bu yaş grubuna göre düzenlenmiştir. Ve şüphesiz çocuk ve ergenlerle çalışırken analitik çerçeve ve düzenekte bazı değişiklikler yapmak

gerekmektedir. Ancak psikanalitik kuram ve süreç analizanın yaşına göre değişmez. Sigmund Freud'dan başlayarak hemen tüm psikanalistler, insan ruhsallığını doğumdan ölüme kadar bir süreklilik içinde gelişen dinamik bir yapı olarak ele almışlardır. Bugünün sorunlarının kaynağının geçmişte yattığını öngören psikanalitik yaklaşıma göre, bir erişkinin psikanalizinde yalnızca günceli değil geçmişi yani çocukluk ve ergenlik dönemleri de zorunlu olarak ele alınır. O nedenle erişkinle yapılan psikanalitik çalışma bile bir anlamda bir çocuk ve ergen psikanalizi uygulamasıdır. Öte yandan çocuklarla, ergenlerle dahası bebeklerle yapılan psikanalitik çalışmalar, psikanalitik kuramın gelişimine çok önemli katkılar sağlamıştır.

Bugün ortaya çıkışının üzerinden yüzyıl geçtikten sonra, psikanalizin erişkin-çocuk-ergen-yaşlı bireylerle olan özgün uygulamalarının tek bir bütünü yani “psikanalizi” oluşturduğunu söyleyebiliriz.

O nedenle “tek bir psikanaliz var” diyor ve analizanın yaşı ne olursa olsun onunla çalışanın da –seansta bilinçdışını, aktarım/karşı aktarım ilişkisini ve çerçeveyi dikkate aldıkça– “hep aynı psikanalist” olduğunu söylüyoruz.

Yayın Kurulu

Önsöz

Psikanaliz, insanın iç dünyasını, içsel çatışmalarını ve dış dünyayla kurduğu ilişkileri anlamlandırmaya çalışan bir kuram olarak, özdeşleşme ve kimlik kavramlarına özel bir önem atfeder. Freud'dan Lacan'a, Klein'dan Erikson'a uzanan geniş bir perspektifte ele alınan bu kavramlar, bireyin gelişim sürecinde nasıl şekillendiğini ve toplumsal dinamiklerle nasıl kesiştiğini anlamamızı sağlar.

Genel bir ifadeyle özdeşleşme, kimliğin bilinçdışı yapı taşlarını oluştururken kimlik, bireyin özdeşleşimlerini düzenleyerek bütünleşmiş bir benlik algısı yaratır. Ancak bu süreç her zaman yolunda gitmez; patolojik özdeşleşimler, kimlik krizi, sahte kendilik, yabancılaşma gibi olgular psikanalizin sıkça ele aldığı konular arasında yer alır.

Bu sayıda, özdeşleşme ve kimlik kavramlarına bakış açısının psikanaliz tarihi boyunca nasıl geliştiğine ve bu kavramların klinik açıdan nasıl ele alındığına yer vermek istedik. Buradan yola çıkarak hem ülkemizden hem de farklı ülkelerden yazarların konuyu ele alan yazılarını derledik.

Sayının ilk yazısı Fransız psikanalist François Marty'ye ait. Marty, "Kimlik ve Ergenlikte Özdeşleşme" başlıklı yazısında ergenliğin kimlik oluşumunda kilit bir dönüm noktası olup olmadığını sorgulayarak benlik ideali, kimlik, özdeşleşim ve cinayet arasındaki ilişkiler açısından kişisel kimlik kavramını ele alıyor. Marty'ye göre ergenlik, ergenin kendini koruma amacıyla mesafe koymaya çalıştığı çocukluk çağı Oidipal yaşantılarının şiddetini harekete geçirir, böylece önceki özdeşleşim noktalarıyla ve çocukluğun narsisistik temelleriyle kopuşlara yol açar. Ergenlikte kimlik sorunu, bireyin kendilik imgesini hem ruhsal hem de bedensel düzlemde bütünleştirmesi meselesidir ve öznelleşme sürecinin başarısı buna bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında ergenlik, bir yaştan ziyade bir süreçtir.

İsviçre Psikanaliz Derneği'nin eski başkanı olan eğitim analisti François Ladame, "Ergenlik ve Kimlik" başlıklı makalesinde ergenlikte "kimlik oluşumunun" önemini ortaya koyduktan sonra ruhsallığın bilinçdışı yönlerine, erenlikten önce kurulan özdeşleşimlere ve ergenlik döneminde bunların kaçınılmaz olarak yeniden yapılanmasına odaklanır. Kimlik *duygusunu* oluşturan şey, kendilik tasarımı yapılan olumlu yatırımdır. Bu

kimlik duygusu, yeterince istikrarlı ve sağlam olduğunda, kendisinden farklı ve ayrılmış bir ötekiyle, kendini kaybetmeden, beden ve ruh olarak ilişki kurma riskini almasını mümkün kılar.

Kıbrıs Psikanalitik Psikoterapi Derneği üyesi olan, Helenik Psikanaliz Derneği'nin formasyonda analistlerinden Maria Georgiou, “Öznel-Kimliğin’ Kökenleri: ‘Ben-Benliğim’in Arkaik Oluşumu” adlı yazısında birbiriyle çelişkili “öznel” ve “kimlik” kavramlarına dair psikanalitik bilgi ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Georgiou’ya göre ilkel kimlik öğelerinin merkezinde “beden” vardır ve kimliğin kökenleri, bellek izleri olarak beden vasıtasıyla oluşturularak ön-sunumlar ve ön-özdeşleşimler biçiminde bedende yer alır. Georgiou’nun önerdiği “öznel kimlik” terimi hem tanıdık hem de yabancı ve tekinsiz hem geçmiş hem gelecek olanı hem özne hem de atayı içerir. Arkaik kimliğin bellek izleri bütünleşme imkânı bulduğunda özne, süreklilik arz eden bir kuşaklararası aidiyette kendi yerini bulur ve bu sayede öznelleşme süreci de serbest kalır.

İstanbul Psikanaliz Derneği ve *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesi Alper Şahin, “Ruhsal Kapsayıcılık İşlevi Üzerine” adlı yazısında, felsefede yer alan Yunanca Hora kavramından yola çıkarak özdeşleşme için bir *alan* gereksinimini vurgular. Bu alanın koruyan kollayan bir yanının olması kadar, yer açan özelliği de önemlidir. Bu anlamda Freud’un ruhsal biseksüellik olarak adlandırdığı eril ve dişil bütünleşme, özdeşleşim için önemli bir olasılık yaratmakta, bu sayede de ruhsallık, dışsal ve içsel aşırı uyarımlara karşı daha esnek ve kuvvetli bir tutum sergileme olanağı kazanmaktadır. Özellikle psikosomatik hastalıkları olan ergenler üzerinden verilen kısa örneklerle özdeşleşmenin farklı bir yönü irdelenmektedir.

Lyon 2 Lumière Üniversitesi’nde psikopatoloji ve klinik psikoloji bölümü öğretim görevlisi olan Johann Jung, “Ergenlik ve Öznelleşme: Kimlik Sürekliliği ve Dönüşümünün Aracı Olarak İkiz Eş” adlı yazısında kimliğin başlangıçta bilinmeyen, ancak daha sonra kişinin dışında, bir öteki özne olarak tanınan “kendisinin ikiz eşi” ile ilişki içinde inşa edilip deneyimlendiği varsayımını öne sürer. Başka bir deyişle, öznenin kendisi gibi bir ötekiyle; kendinin bir ayna aksiyile, aynı anda hem kendine benzer hem de kendisinden farklı bir ötekiyle karşılaşmaya gereksinimi vardır. İkiz eş bağlanma biçimlerine dayanarak, süreklilik deneyimleri, gelişim sürecinde kendiliğin inşasında veya yeniden yapılanmasında temel bir aşamayı oluşturur ve kimliğe bir tür kalıcılık kazandırarak değişimin olanaklı olabilmesi için gerekli koşullara güvence sağlar. Özne, deneyimlerini ve kendisini dönüştürmek için tanıdık ve bilindik olana yaslanmak zorundadır.

İstanbul Psikanaliz Derneği ve *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesi Talat Parman, “Bir Kimse Nasıl Olunur? Öykünmeden Özdeşleşmeye Kimlik Oluşumu” başlıklı yazısında Freud’un “özdeşleşme basit bir öykünme değildir” saptamasında yer alan ikinci öge olan “öykünme” üzerinde durur. Özdeşleşme süreci, öykünmenin saklı evresi gibi ele alınabilir ve öykünme de özdeşleşmeye yol açan sürecin ilk adımı olan geçici bir evre olarak görülebilir. Öykünme, algıya bağlı gibi gözükmemektedir, çünkü ilkel algı fiziksel olarak öykünmecidir. Yenidoğan öncelikle bir uyarıyı, yanıt olarak bedenini değiştirerek algılar, yani öykünme ve fiziksel algı arasında bir birliktelik olabilir. Bu birliktelik sayesinde bebek, anne memesinin yokluğunda memeye öykünerek yaşama tutunmaya çalışır. Öykünme ve içe atma haz ilkesine göre; özdeşleşme ise gerçeklik ilkesine göre işlev görür. Öykünme ve içe atma, özdeşleşme olmadan hareket edebilirlerken, özdeşleşmenin ortaya çıkabilmek için bu ikisine gereksinimi vardır.

Psike İstanbul Psikanaliz Derneği ve *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesi Sezai Halifeoğlu, “Taklit Etmek Niye Olumsuz Bir Şey Olsun ki?” başlıklı yazısında, yaşamımızın başından itibaren taklit etme ile özdeşleşme arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtir. Özne, ötekini taklit ettiğini ergenlik-yetişkinlik virajından itibaren fark etmeye başlar çünkü artık özgünlük arayışında biri olarak sahip olduğu özellikleri gözden geçirmektedir. Başkalarını modelleyerek edindiği özellikleri kendisinde bulmaktan rahatsızlık duyar, mümkünse tutumlarından o ithal özelliği sıyrıp atmak ister. Böylesi bir özelliğin bünyede kalabilmesinin ve rahatsızlık hissi vermemesinin tek yolu bu özelliğin sindirilerek metabolize edilmesidir. Halifeoğlu’na göre özdeşleşim, başlangıçta taklit yoluyla edinilmiş olan özelliklerin, bireyin yaşam yolculuğundaki deneyimlerle etkileşime girmesinin sonucunda gerçekleşen yorumlarıdır.

Fransız çocuk ve ergen psikiyatrisi profesörü Daniel Marcelli, “Kimlik Krizi ve Kök Arayışı: Ötekini Kendinden Kovmak” başlıklı yazısında kimliği, bedensel ve ruhsal bileşenlerinden oluşan ve bunları birleştiren bir yapı olarak tanımlar. Marcelli’ye göre son dönemde ortaya çıkan kimlik tanımlama krizi, günümüzde her bir insanın “özne” durumundan “birey” durumuna geçişi sırasında toplumsal konumunda oluşan dönüşümlerin bir anlatımı olarak anlaşılabilir. Yirminci yüzyılın sonlarında çocuğa dair yeni bir algı ortaya çıkmıştır ve buna göre her çocuğun özerkleşmesi ve bireyselleşmesi gerekir. Bu da “özne” durumundan “birey” durumuna geçişe yol açar ve Marcelli bu geçiş şu aforizmayla özetler: Özne, soy bağına yazılır ve ona bir kimlik verilir; birey ise bağlarını seçer ve kendi kimliğini inşa eder! Marcelli’ye göre her insanın kendi iyiliği için bir “özne” kısmı ve bir “birey” kısmı olması umulur.

Paris Diderot Üniversitesi psikoloji ve psikopatoloji profesörü ve psikanalist olan Isée Bernateau, “Ergenlikte Özdeşleşme ve Kimlik Arasında: Süper Kahraman Olmak” adlı makalesinde kimliğin, ruhsal yaşam açısından bir sonuç, bir ürün olup, başlangıçta verilen bir şey olamayacağını öne sürer. Her kimlik yaratımının özünde her türlü ötekiliğe karşı nefrete yol açabilecek bir şiddeti harekete geçirdiğini vurgular. Benjamin adını verdiği bir ergen vakası üzerinden özdeşleşme ve kimlik kavramlarını ele alır. Benjamin, kendisine şiddet uygulayan babasının şiddetiyle özdeşleşerek aktif bir şekilde şiddet uygulamaya başlamıştır. Özdeşleştiği yenilmez karakterleri durmadan çizen Benjamin, bu yolla babasını içinde tutmakta ve bir zamanlar kurbanı olduğu şiddetin etrafında kendi kimliğini inşa etmektedir. Benjamin hem babasını kaybetmemek hem de onun gibi cezalandırılmak için, Ferenczi’nin de belirttiği gibi saldırganın suçluluğuyla özdeşleşerek bu babaya dönüşmüştür.

Fransa Psikanaliz Derneği’ne bağlı bir psikanalist olan Alexandre Morel, “Ergenlerle Terapide Aktarım ve Karşıaktarımdaki Özdeşleşim Yolları” başlıklı yazısında, benlik ile nesnenin kesişim noktasında, nesnenin benliğin içindeki izdüşümü olarak görülebilecek özdeşleşimlerin bulunduğunu belirtir. Özdeşleşme süreçsel bir niteliğe sahipken kimlik daha çok sabitlikten yanadır. Ergenlik, özdeşleşim karmaşasının ve kimliği destekleyecek olan özdeşleşim yapılanmasının yaşandığı en önemli dönemdir. Morel, özdeşleşimlerin aktarım ve karşıaktarım oyunundaki yerini genç bir kızla yürüttüğü terapi çalışması üzerinden tartışırken, aktarım ve karşıaktarımın bu genç kızın kimliğinin inşasında işe yarayan yeni nesnelerin yaratılmasını nasıl desteklediğini ele alır. Bu yeni özdeşleşim fırsatlarının ergeni ödünç alınmış bir karakter olmaktan çıkıp tekil bir kişi haline gelmesini mümkün kıldığını belirtir.

Çocuk ve ergen psikiyatristi olan Londra Psikanaliz Enstitüsü üyesi psikanalist Esra Çağlar, “Aktarım Paranoyası: Narsisistik ve Oidipal Güçlükler Yaşayan Ergenler ve Kimlik Gelişimindeki Zorluklar” başlıklı yazısında ergenlerde gözlemlenen aktarım paranoyası olgusunu iki kurgu vaka üzerinden ele alırken narsisistik savunmaların, Oidipal çatışmaların ve bağlanma yaralarının analitik ilişkide nasıl ortaya çıktığını örneklemiştir. Makale, eyleme dökme, simgesel düşünme güçlükleri ve karşıaktarım tepkileri gibi klinik zorlukları ele alırken, analitik kapsayıcılığın bu dönemde daha istikrarlı bir kimlik gelişimine katkı sağlayabileceğini vurgulamaktadır.

Lacancı Psikanaliz Çalışmaları Klinik Seminerleri kurucusu Pınar Arslantürk ve Kültür Üniversitesi öğretim görevlisi klinik psikolog Ece Naz Ermiş, birlikte kaleme aldıkları “Hayat Duygusunun En Mahrem Eklem Noktasında Bir Düzensizlik: Tek ve Büyük Bir Pazartesi” başlıklı yazılarında

özdeşleşimi, Lacancı bir perspektifle el alırlar. Lacan'ın özdeşleşimi ele alabilmek için bir nesne ilişkisi gerektiği ve bu sebeple psikozlarda özdeşleşimi ele almadığımızı ifade ettiği görüşlerine gönderme yaparlar. Psikozlarda işleyen süreci anlamak için Lacan'ın taşlaşma/donma (*petrification*) kavramına başvurarak paranoyak kişilik örgütlenmesine ve sıradan psikozlara örnek teşkil eden iki vaka aracılığıyla, psikozlarda işleyen taşlaşma sürecini klinik ve kuramsal açıdan ele alırlar.

Sanat tarihi yüksek lisansını, moda koleksiyonlarını psikanalitik yöntemle incelediği bir tezle tamamlayan moda tasarımcısı Türkü Şahin, “Giysi ve Moda Paralelinde Kimlik ve Özdeşleşimler Üzerine Bir Deneme” adlı makalesinde giysi ve modanın, kimliğin kurulmasındaki işlevini Lacan'ın benlik ve öznellik kuramı doğrultusunda ele alır. Bebekliğin erken aşamalarından itibaren deneyimlenen özdeşleşim modellerinin giysi, tasarımcı ve kullanıcıyı hem moda sektörü içinde hem de ondan bağımsız nasıl konumlandığı ve etkileşim içine soktuğunu tartışmaktadır. Moda alanında farklı cinsel kimlik ve özdeşleşimlerin çeşitliliğini inceleme girişimi oldukça geniş, yeni bir tartışma alanı açacağı için bu yazısında kimliği, cinsiyet konumlarından bağımsız olarak ele almıştır. Giysi ve beden bir arada kimliğin açığa çıkmasına nasıl hizmet ettiğine dair verdiği örnek, *eksiği* yepyeni bir tartışmada aramaya devam edecek açık bir kapı bırakır.

New York'ta bulunan IPTAR'da (Institute for Psychoanalytic Training and Research) formatör analist olan Tuba Tokgöz, “Anneyi Yeniden İnşa Etmek: *Cesur* Animasyon Filminde Yıkım, Özdeşleşme ve Dönüşüm” başlıklı yazısında, Disney ve Pixar'ın 2012 yapımı *Cesur (Brave)* adlı animasyon filmini, kimlik ve ayrışma süreçleri bakımından ele alır. Film, on altı yaşında, dik başlı İskoç bir (anti) prenses olan Merida'nın, annesi Kraliçe Elinor'un kendisine dayattığı beklentilere karşı verdiği mücadeleyi konu alır; çatışma, güç savaşı ve nihai uzlaşmayla örülü bir anne-kız ilişkisi üzerinden kimlik, bireyleşme ve dönüşüm temalarını işler. *Cesur*, nihayetinde gerçek bağımsızlığın bağları koparmakla değil, onları dönüştürmekle ilgili olduğunu gösterir. Kimlikle, yıkımla ve yeniden biçimlenmeyle “oynayarak” daha esnek ve yeni bir şeyin ortaya çıkmasına alan açmak, bu dönüşümün özünü oluşturur.

Bu sayının son yazısı Psike İstanbul Psikanaliz Derneği ve *Psikanaliz Defterleri* yayın kurulu üyesi olan bana ait. “Büyüyünce Ne Olacaksınız?” başlıklı bu yazıda “ne kadar kendimiz ne kadar ötekiyiz” sorusunu özdeşleşim, yansıtmacı özdeşleşim, sahte kendilik ve kimlik kaybı kavramlarını kurgusal karakterler üzerinden tartışmaya çalıştım. Patrick Süskind'in *Koku: Bir Katilin Hikâyesi*'ndeki Jean-Baptiste Grenouille, Patricia Highsmith'in *Yetenekli Bay Ripley* romanından uyarlanan filmin kahramanı Tom Ripley ve Woody Allen'in

sahte belgesel tarzı filmdeki “Bukalemun Adam” lakaplı karakteri Zelig üzerinden travmatik ve elverişsiz erken dönem yaşantılarının özdeşleşme ve kimlik üzerindeki etkilerini ele aldım.

Özdeşleşme ve Kimlik temasını ele aldığımız on dördüncü sayımızın okurlarımızda yeni sorular ve meraklar oluşturması dileğiyle, keyifli okumalar...

1 Nisan 2025

Şeyda Postacı